

ПЕДАГОГИКАЛЫК ЧЕБЕРЧИЛИК ЖАНА РЕФЛЕКСИЯ

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МАСТЕРСТВО И РЕФЛЕКСИЯ

PEDAGOGICAL EXPERTISE AND REFLECTION

Аннотация. Бул макалада студенттин билимин, жөндөмүн өздөштүрүүгө жана педагогикалык чеберчиликти калыптандырууга мүмкүнчүлүк берген окуу-усулдук материалдардын тутуму. Макалада жаш мугалимдин педагогикалык чеберчилигин калыптандырууга, зарыл болгон негизги методдорду, формаларды жана каражаттарды ачып берүүгө багытталган. Педагогикалык билим берүүнүн жаңы мазмунуна өтүү, инновациялык программаларды окутуу процессине киришүү, адистерди даярдоонун заманбап талаптарын чагылдырган, кесипкөй адамды тарбиялоого башкача көз караш менен кароого мүмкүнчүлүк берет. Педагогикалык чеберчилик жана рефлексиялык маданият чыгармачылыкка жакын, жогорку кесипкөй, мобилдүү, өз ишин уюштуруунун жаңы, натыйжалуу формаларын табууга жана ишке ашырууга жөндөмдүү, ой жүгүртүү маданиятынын жогорку деңгээлине ээ адистерди талап кылат.

Аннотация. Данная статья представляет собой систему учебно-методических материалов, позволяющую студенту приобрести знания, умения и навыки и развить педагогическое мастерство. Статья направлена на формирование педагогического мастерства молодого учителя, раскрытие необходимых основных методов, форм и инструментов. Переход к новому содержанию педагогического образования, внедрение в учебный процесс инновационных программ, отражающих современные требования подготовки специалистов, дает возможность взглянуть на образование профессионала с иной точки зрения. Педагогическое мастерство и рефлексивная культура требуют от специалистов, близких к творчеству, высокопрофессиональных, мобильных, умеющих находить и реализовывать новые, эффективные формы организации своего труда, обладающих высоким уровнем культуры мышления.

Annotation. This article is a system of educational and methodological materials that allows the student to acquire knowledge, skills and abilities and develop pedagogical skills. The article is aimed at developing the pedagogical skills of a young teacher, revealing the necessary basic methods, forms and tools. The transition to a new content of teacher education, the introduction of innovative programs into the educational process that reflect modern requirements for training specialists, makes it possible to look at the education of a professional from a different point of view. Pedagogical skills and reflective culture require specialists close to creativity, highly professional, mobile, able to find and implement new, effective forms of organizing their work, and possessing a high level of culture of thinking.

Негизги сөздөр: чеберчилик, эмоционалдык туруктуулук, креативдүүлүк, рефлексия, рефлексиялык маданият

Ключевые слова: мастерство, эмоциональная устойчивость, творчество, рефлексия, рефлексивная культура

Key words: mastery, emotional stability, creativity, reflection, reflective culture.

Биздин өлкөдө болуп жаткан саясий жана экономикалык өзгөрүүлөр коомдун жана ар бир адамдын турмушунун бардык чөйрөлөрүн камтыйт. Кесипкөйлүккө жаңы талаптар түзүлүүдө, заманбап адис катары кесиптик өзүн-өзү аныктоо жана туура ойлонуу менен туруктуу жумуш талап кылынат. Педагогдун кесипкөйлүгү каалаган профилдеги адистерди даярдоонун сапатын аныктоочу жетектөөчү фактор болуп саналат, ошондуктан педагогикалык чеберчиликти түзүү маанилүү педагогикалык көйгөй болуп саналат.

Педагогикалык чеберчилик атайын билимдердин комплексинин негизинде педагогикалык ишти жогорку деңгээлде өздөштүрүүдөн улам келип чыгат, инсандын жөндөмдөрүнө жана көндүмдөрүнө, кесиптик маанилүү сапаттарына, окуу-таанып билүү ишмердүүлүгүн натыйжалуу башкарууга педагогго мүмкүндүк берүүчү жана максатка багытталган педагогикалык таасир көрсөтүүгө жана өз ара аракеттенүүгө милдеттүү. Педагог - бул кесип гана эмес, адамдын жекече сапатын да талап кылат. Мугалим балдарды сүйгөн, алар үчүн жан-дили менен берилип иштеген, интеллигенттүү, руханий дүйнөсү бай, жаңыча иштей билген, эмгекчил, чыгармачыл адам болушу зарыл.

Чебер педагог-жогорку маданияттуу адистин идеалдуу үлгүсү болуп саналат, өз предметин терең өздөштүргөн, илимдин жана искусствонун тиешелүү тармактары менен жакшы тааныш, дээрлик жалпы психологияны түшүнгөн, тарбиялоо жана окутуу усулдарына ээ болгон инсан.

Педагогикалык чеберчиликти өнүктүрүү - бул педагогдун кесиптик калыптануусунун узак процесси, ал ЖОЖдун билим берүү чөйрөсүндө башталат. Педагогикалык чеберчиликтин курсу болочок педагогдун педагогикалык иштерди жүзөгө ашыруу жаатында кесиптик компетенциясын өнүктүрүүгө багытталган жана кесиптик иштин жана педагогикалык чеберчиликтин маани-маңызын толук системалык түрдө түшүнүүнү калыптандыруу, билим берүү системасынын модернизациялоо шартында иштөөгө даярдоо менен педагогикалык кадрлардын негиздерин билүү процессинде өзүнүн өркүндөтүүсүнө, келечектеги педагогдордун педагогикалык милдеттерди чыгармачылык менен чечүүгө жөндөмдөрүн өнүктүрүү.

Педагогикалык чеберчилик түшүнүгүнө карата "**чеберчилик**" түшүнүгүн карап көрөлү. Орус тил сөздүгүндө "чеберчиликти" кандайдыр бир тармакта искусство катары аныкталат, ал эми мастер өзүнүн ишинде жогорку өнөрдү жеткен адис катары көрүнөт.

Чебер педагог - бул жогорку маданият адиси, өз ишинин чебери, өзүнүн иш чебери, ал окутулуп жаткан тартипке мыкты ээлик кылат, ал окутуунун ыкмасын билет, окутуу жана тарбиялоо методикасын, психологиялык билимге, ошондой эле илимдин жана искусствонун ар түрдүү тармактарында билимге ээ.

Педагогикалык чеберчилик - бул окуу жана тарбиялоо искусствосу, практикалык өндүрүштүк окутуу чебери ар бир окутуучу үчүн жеткиликтүү, бирок дайыма өркүндөтүүнү талап кылат.

Педагогикалык чеберчилик - окуучунун ар тараптуу өнүгүүсүнө карата окуу-тарбия иштеринин бардык түрлөрүн алардын дүйнөлүк көз карашы анын ичинде жөндөмдүүлүгү кесиптик чеберчилигине багытталат. Педагогикалык чеберчилик ишмердүүлүк менен көрсөтүлөт. Ал атайын көндүмдөрдү өнүктүрүүнүн жогорку даражасы менен мүнөздөлөт, бирок бул маанилүү эмес. *Эң башкысы - педагогдун позициясында, өз окуучуларынын ишин виртуалдык башкарууга жөндөмдүү.*

Педагогдун ишмердүүлүгүндө мугалимдин чеберчилиги өнүктүрүлүп, ишке ашырылууда. Кесипкөйлүк чеберчилиги кесиптик ишти өз алдынча уюштуруунун жогорку деңгээлин камсыз кылат, ал өзүнө *гумандуу багытты, кесиптик билимди, педагогикалык жөндөмдүүлүктү жана педагогикалык техниканы камтыйт.*

Педагогикалык чеберчилик төмөнкү компоненттерди камтыйт:

1. *Моралдык-руханий сапаттар:* гумандуулук багыт, улуттук кадыр-барк, интеллектуалдуулук, жашоо идеалдары, абийир, чынчылдык, объективдүүлүк, толеранттуулук.

Мугалимдин ишмердүүлүгүндө *гумандуулук багыт* - гумандуулук идеяларына ылайык анын жүрүм – турумун аныктоочу инсандын адеп-ахлактык сапаты-адамдын өзүн-өзү баалуулугун, анын жеке өнүгүүгө жана бакубат жашоого болгон укуктарын таануу. Мындай адеп – ахлактык сапаты бар инсан "адам-адам" системасынын, б.а. адамды тарбиялоо, дарылоо, агартуу жана адам коомчулугун уюштуруу менен байланышкан кесибин ала алат. Мындай адамдарда интуиция күчтүү өнүгөт, алар адамдарга жекече мамиле жасашат, иштөөнүн стандарттуу эмес ыкмаларын жана ыкмаларын таба алышат, алар менен байланышышат жана чыр-чатактарды чечишет, кайрымдуулук көрсөтүшөт. Бул сапат көп учурда адамдын өзүнүн гумандуулук багытынын бир жолку, кырдаалдык көрүнүшү катары аныкталат.

Улуттук кадыр – барк - адамдын өзүнүн улуттук таандыктыгын билүүсү, өз эли, анын тарыхы жана маданияты менен өзүн аныктоо, өзүнүн улуттук каада-салттарын, үрп-адаттарын таануу. Улуттук кадыр-барк-бул башка маданияттардын жана дүйнөлүк цивилизациянын өнүгүшүндөгү өз улутунун ордун жана ролун түшүнүү. Бул өз элине сыймыктануу сезими, өз маданиятын жана тарыхын сүйүү, өз улутунун азыркы жана келечеги үчүн жоопкерчилик, өз улутун башка элдердин алдында көрсөтүү жөндөмү катары көрсөтүлөт.

Интеллектуалдуулук - (латын тилинен которгондо - түшүнүү, ой жүгүртүү) - туруктуу акыл-эс ишине, өзүнүн жана башка маданиятын өздөштүрүүгө даярдык катары, туруктуу билим алуу, башка адамдарды түшүнүү жөндөмү катары көрүнгөн адамдын билим деңгээли жана тарбиясы.

Интеллектуалдуулук ой жүгүртүүнүн, айрыкча саясий, этикалык, философиялык өнүгүүнүн жогорку деңгээли, дүйнөлүк кабылдоонун глобалдуулугун, чет элдик чөйрөдө тез ыңгайлашуу жөндөмүн камсыз кылат. Көбүнчө, бул термин адамдын баарлашуу маданиятын мүнөздөгөн этикет сапатына карата колдонулат.

Жашоо идеалдары - идеал (француз тилинен которгондо - ideal) — үлгү, кемчиликсиз нерсе, умтулуунун эң жогорку максаты. Ал тууроого татыктуу көрүнгөн нерсени билдирет. Адамдардагы идеалдар ар кандай болушу мүмкүн. Бир адам "мерседесте" кыдыруучу кадыр-барктуу бизнесмендин идеалы деп эсептейт (ал катуу, иш билги, камсыздалган). Ал эми экинчиси алыскы жолдордун романтикасын

өзүнө тартып турат. Ал дүйнөнү таанып-билүүнү, ар кайсы өлкөлөргө барууну, Түндүк муз океанын же чөлдү кесип өтүүнү каалайт.

Абийир - инсандык касиет, адеп-ахлактык сезим адамды өзүнө жакпаган иштерден сактайт. Адамдын өнүккөн адеп-ахлактык сезими өнөктөштөрдүн иш-аракеттерин жана өз мотивдерин алардын кесепеттерин баалоону сунуш кылат. Абийирдүүлүк-адамдын жүрүм-турумунун адеп-ахлактык жагына карата жогорку сезимталдык, өзүн-өзү сыңдоо, өзүнө эң жогорку адеп-ахлактык талаптарды коюу катары көрүнгөн он рухий адеп-ахлактык сапаты.

Чынчылдык - бул адамдын негизги касиеттеринин бири, адеп-ахлактык сапат, ал чындыкты, принципалдуулукту, кабыл алынган милдеттенмелерге берилгендикти, иштин туура экендигине субъективдүү ишенимди, башкалардын алдында жана өзүнө өзү жетектелген мотивдерге чын ыклас-туулукту камтыйт.

Чынчылдык-адеп-ахлактын эң маанилүү талаптарынын бири. Чынчылдык абийирге байланыштуу, коомдук нормаларды сактоого негизделген жана адамдардын бири-бирине болгон ишениминин негизи болуп саналат. Чынчылдыктын талабы биргелешкен иш-аракеттерди өз ара координациялоо зарылчылыгынан жана адамдардын чогуу жашоо муктаждыктарынан келип чыгат.

Чынчылдык - өзү үчүн чындыкты айтууну, башкалардан жана өзүнөн иштин чыныгы абалын жашырбоону эреже кылган адамды мүнөздөгөн моралдык сапат. Бул адамдардын туура түшүнүккө ээ болуу муктаждыгынан келип чыгат, башкалардын иш-аракеттери жөнүндө, алар баалашы керек, турмуштук жагдайлар жөнүндө, алар туш болушат.

Объективдүүлүк-объектке жана анын мүнөздөмөлөрүнө, процесстерине адамдын эркине жана каалоосуна көз каранды эмес мамиле. Объективдүүлүк объект жөнүндө билимдин болушун билдирет. Объективдүүлүктүн туруктуулугу объекттин жана же кубулуштун ар кандай параметрлерин түшүнүнүн көлөмүнө жана тактыгына жараша болот.

Толеранттуулук (латын тилинен которгондо *tolerantia* — чыдамдуулук), организмдин иммунологиялык абалы, анда ал башка антигендерге иммундук реактивдүүлүктү сактап, белгилүү бир антигенди киргизүүгө жооп катары антителолорду синтездей албайт. Толеранттуулук - (англисче., фр. лат сабырдуулук. *Tolerance*- сабырдуулук) ишеними, баалуулуктары жана жүрүм-туруму менен айырмаланган башка адамдарга карата толеранттуулук. Толеранттуулук-анын таасирине сезгичтиктин төмөндөшүнүн натыйжасында кандайдыр бир жагымсыз факторго жооп берүүнүн жоктугу же начарлашы.

2. Окуу предметинде кесиптик билим – анатомия жана физиология, психология, педагогика жана окутуунун методикасы.

Кесиптик билим. Кесиптик билимдин мазмуну мугалим сабакты өздөштүрүүсүндө, анын методикасын, педагогиканы жана психологияны билгендигин түзөт. Бул жерде өзгөчөлүктөрүн бөлүү керек – комплекстүүлүгү жана жеке билим. Кесиптик – педагогикалык билим, билгичтик жана ыктар (мугалим окуткан предмет боюнча алган билими жана окутуу технологиясы).

3. Социалдык-педагогикалык сапаттар: уюштуруучулук жөндөм, туруктуулук, принциптүүлүк жана талап коюу, оптимизм, сезимталдык, чыгармачыл ой жүгүртүү, көңүл буруу, сылыктык.

Педагогикалык жөндөмдүүлүк. Педагогдун педагогикалык ишмердүүлүгүндө *алты алдыңкы жөндөмдөрүн* бөлөт:

Коммуникативдүүлүк - ата-энелер, мугалимдер, мектеп кызматкерлери, окуучулар ж.б. тил табыша билүү, сүйлөшө билүү;

Педагогикалык жөндөмдүүлүктүн дагы бир көрсөткүчү - *перцепция* (баланын руханий дүйнөсүн түшүнө билүү, эмоциялык абалын сезүү. Психикасынын өзгөчөлүгүн аныктоо). Изилдей билүү жөндөмү да маанилүү. Себеби, өз жетишкендигин, натыйжалуулугун, иш-аракетинин жыйынтыгын анализдей албаса, мугалим жаңы алгылыктуу иштерге жетише албайт.

Мугалимдин инсандык динамизми - негизги сапаты адилет, калыс болуу. Окуучунун билимин, жүрүш-турушун калыс баалоо, билим денгээлин аныктоо, жетишкен ийгилигине баа коюуда так болуу мугалимдин кесиптик сапатын белгилейт. Ошону менен бирге эле мугалим талапкер болуусу тийиш. Эгер өзү билбей туруп талап койсо, ал натыйжа бербейт.

Эмоционалдык туруктуулук - Педагог класстагы мамиленин начарлашын чече ала турган, оор акыбалды тамашага айлантып чечкен юморист да болуусу зарыл. Шайыр, ачык, тамашакөй, макал-лакап менен сүйлөгөн мугалим - түнт, кабагы ачылбаган, карамүртөз, күлбөгөнгө караганда ийгиликке тез жетет. Тамашанын да чеги бар, орду бар. Баланын жетишпеген жагын айтып, шылдыңдоо, күлүү кемсинткенге барабар. Балдар менен мамиле түзө билүү, баланын керт башын сыйлоо-акылдуулуктун, эң жогорку маданияттуулуктун белгиси.

Креативдүүлүк – чыгармачылык жөндөмдүүлүк. Дидактикалык, өнүктүрүүчүлүк, уюштуруучулук, багыт берүүчүлүк, баалоочулук, кептик, ошондой эле педагогикалык сезим, илим-изилдөө жана

рефлексиялык жөндөмдүүлүктөрү.

1. *Психологиялык-педагогикалык көндүмдөр*: конструкциялык, коммуникативдик, дидактикалык, таанып-билүүчүлүк, прикладдык, психотехниканын негиздерин билүү.

2. *Педагогикалык техника*: сырткы көрүнүшү, мимика, жаңсоолор, дене түзүлүшү, сүйлөө маданияты; темпти, ритмди, сүйлөө стилин сактоо; баарлашуу маданияты; дидактикалык көндүмдөр; өз сезимдерин башкара билүү.

Ошентип, мугалимдин инсандык сапаты кесиптик көрсөткүчтөрү - жогорку окуу жайынан алган билими, тандап алган предметин өздөштүрүүсү, окутуу методикасын билүүсү, педагогикалык - психологиялык даярдыгы, жалпы билими терең, кенен, маданий жактан такшалган, педагогикалык технологияны, инновацияны түшүнүүсү.

Педагогикалык чеберчиликтин каражаттарына төмөнкүлөр кирет:

1. Мугалимдин тышкы жүрүм-турумуна байланыштуу анын сырткы көрүнүшүнүн мүнөздөмөсү менен гана эмес (кийим, чач жасалгасы) бирок анын мимика, пантомимика, кыймыл-аракеттери, жүрүм-туруму ж.б.

2. Эмоционалдык эрктик кыймылы өзүнүн сезими аркылуу туюуну башкаруу.

3. Социалдык-перцептивдик күч-аракети менен байланышкан байкоо, көңүл буруу, туюу, эмпатия жана интуициялык сезимдерди иштетүү.

4. Окутуу-тарбиялоо процессин башкаруу технологиясы ар кандай методдорду, ыкмаларды, каражаттарды жана окуучуларга жана педагогикалык жамаатка педагогикалык таасир этүүнүн формаларын камтыйт.

5. Коммуникативдик өзгөчөлүктөрү менен байланышкан педагогикалык баарлашуу менен педагогикалык этикага ылайык тиешелүү абалда болушу керек.

Ошентип, педагогикалык чеберчилик – бул мугалимдин жеке жана кесиптик өзгөчөлүктөрүнүн комплекси, тигил же бул кесиптик ишмердүүлүктүн каражаттарын топтоочу жеке тажрыйбалары менен байланышкан иш аракет. Айрым компоненттери же алардын синтези (педагогикалык билимдер, билгичтиктер, жөндөмдүүлүк, педагогикалык техника) педагогдун кесипкөйлүгүн өздөштүрүү деңгээлин жогорулатуу, рефлексия, өз алдынча билим алуу, өзүн өзү тарбиялоонун жардамы менен жетишишет. Педагогикалык чеберчилик - бул өзүн-өзү өркүндөтүү жана өзүн-өзү таануу процессинин натыйжасы.

Азыркы коомдун социалдык-саясий жана экономикалык багыттарынын өзгөрүшү коом тарабынан орто кесиптик билим берүүнүн бүтүрүүчүлөрүнө жана алардын даярдыгынын деңгээлине коюлган жаңы талаптардын алдыга жылышына алып келди. Катаал атаандаштык өкүм сүргөн рынок экономикасы чыгармачылыкка жакын, жогорку кесипкөй, мобилдүү, өз ишин уюштуруунун жаңы, натыйжалуу формаларын табууга жана ишке ашырууга жөндөмдүү, ой жүгүртүү маданиятынын жогорку деңгээлине ээ адистерди талап кылат.

В.А. Слостенин белгилегендей, рефлексивдүү маданият субъекттин өзүнүн турмуштук ишмердүүлүгүн ишке ашыруунун жана кайра карап чыгуунун индивидуалдык, социалдык жактан шартталган жолдорунун жыйындысын бириктирет.

Жогоруда айтылгандардын негизинде рефлексивдүү маданият төмөнкүдөй өзгөчөлүктөр менен мүнөздөлөт:

- адамдын көйгөйлүү жана конфликттик кырдаалдарды чыгармачылык менен түшүнүүгө жана жеңүүгө даярдыгы жана жөндөмдүүлүгү;
- жаңы маанилерге жана баалуулуктарга ээ болуу жөндөмдүүлүгү;
- адаттан тыш адамдар аралык темаларга көнүү жөндөмдүүлүгү;
- өзгөчө практикалык маселелерди коюу жана чечүү жөндөмдүүлүгү.

Билим берүүнүн негизги максаты – студенттин жигердүү эмгекке болгон жөндөмдүүлүгүн жана чыгармачылык, кесипкөйлүгүн калыптандыруу, демек, кесиптик чеберчиликтер сабакта калыптанат. Рефлексивдүү активдүүлүк мамилеси аркылуу келечектеги адистерди даярдоонун деңгээлин жогорулатууга, өзгөрүүлөргө даярдуулукту, жоопкерчиликти, чечимдерди кабыл алууда өз алдынчалыкты калыптандырууга көмөктөшүүчү механизмдер ойлонулуп жатат.

Ал үчүн мугалимдин рефлексивдүү башкаруу ишмердүүлүгүнүн деңгээли төмөндөгүдөй өнүгүүсү зарыл:

- аткаруу ишинин чагылдырылышынын деңгээли (реалдуу көрсөтмөлөр, сунуштар, кеңештер, аракеттерге буйруктар);
- аракеттер стратегиясын иштеп чыгуу деңгээли (учурдагы кырдаалга жана студенттердин аны чечүүгө даярдыгына жараша иш-аракеттердин программасын тандоо);
- иштелип чыккан стратегияны жана анын негизинде ишке ашырылган программаны алдыга коюлган

максаттар жана милдеттер менен салыштырып талдоо жана баалоо деңгээли.

Рефлексивдүү башкаруу мугалимдик ишмердүүлүктүн, педагогикалык байланыштын, мугалимдин кесиптик жана инсандык сапаттарынын өзүн өзү өркүндөтүүнүн негизин түзөт.

Окуу процессинде окуучуларга даяр билимдерди берүү гана эмес, аларда көйгөйлүү кырдаалдарды чечүүнүн жолдорун өз алдынча табуу көндүмдөрүн калыптандыруу маанилүү. Ушуга байланыштуу мындай көндүмдөрдү жана жөндөмдөрдү калыптандыруунун жол-жоболорун атайын уюштуруу зарыл болуп калат. Студентке теориялык материалды ийгиликтүү өздөштүрүү үчүн гана эмес, алган билимин практикалык кырдаалда колдонуу үчүн да рефлексивдүү көндүмдөр керек жана бул жагдайды түшүнүү жана андан өзүн көрүү маанилүү, анткени рефлексивдүү көндүмдөрдүн өнүгүү деңгээли анын сапатын аныктайт. адамдын күнүмдүк жашоосунун. Мына ошондуктан рефлексиялык көндүмдөрдү калыптандыруу жогорку окуу жайларынын милдеттеринин бири, анын мазмунунун компоненттеринин бири болуп саналат.

Адабияттар:

1. Азаров, Ю.П. Тайны педагогического мастерства: уч. пос. / Ю.П. Азаров. –М., 2004.
 2. Андриади, И.П. Основы педагогического мастерства: уч. пос. для студ. ср.пед. уч. заведений / И.П. Андриади. – М.: Академия, 1999.
 3. Гоноболин, Ф.Н. О некоторых психических качествах личности учителя. // Вопросы психологии – 1975. - №1.
 4. Султаналиева, Ш.К Тренинг, направленный на формирование навыков рефлексии будущего учителя [Текст] / Ш.К. Султаналиева, Т.М. Сияев // Актуальные проблемы педагогики и психологии в России и за рубежом. – Новосибирск, 2016. – Вып. 3. – 20б
 5. Султаналиева, Ш.К. Теоретический аспект рефлексивной деятельности будущего учителя. [Текст] / Ш.К.Султаналиева // Основные вопросы теории и практики педагогики и психологии. – 2016. – Вып. 3. – 5-6б.
-